

Stanislavského systém

Moje výchova k herectví I. díl

- název originálu

Работа над собой в творческом процессе переживания: Дневник ученика

Práce na sobě v tvůrčím procesu prožívání: Deník studenta

- přežívání – prožívání
- novotvar v ruštině, respektive neodpovídá českému výrazu *prožívání*, který se na rozdíl od ruštiny používá v běžné češtině
- tvůrčí práce organické povahy a jejího podvědomí

forma knihy

- pedagogický román
- postaven na dialogu učitele Arkadije Nikolajeviče Torcova a jeho žáků
- asistent Torcova Ivan Platonovič Rachmanov (Suleržickij)
- etudy, etudový systém (v českém divadle opomíjen)
- *via negativa* – příklady hereckých omylů
- etudy se žákům zpravidla nedaří, což umožňuje pedagogovi ukazovat, kudy nevede cesta, aniž by studentům bral tvůrčí svobodu
- mluvící jména: Nazvanov, Maloletková, Govorkov...
- Kost'ja Nazvanov – hlavní postava (Vachtangov)

Obsah

- I. Diletantismus
- II. Jevištní umění a jevištní řemeslo
- III. Jednání „kdyby“, „dané okolnosti“
- IV. Představivost
- V. Jevištní pozornost
- VI. Svalové uvolnění
- VII. Části a úkoly
- VIII. Pocit pravdy a víra
- IX. Emocionální paměť
- X. Vzájemný styk
- XI. Přizpůsobení a jiné prvky, vlastnosti, schopnosti a vlohy herce
- XII. Hybné síly psychického života
- XIII. Linie úsilí hybných sil psychického života
- XIV. Vnitřní scénické uvědomění
- XV. Řídící úkol. Průběžné jednání
- XVI. Podvědomí v hercově scénickém sebeuvědomění

II. Jevištní umění a jevištní řemeslo

- umění představování X umění prožívání
- C. B. Coquelin X T. Salvini
- technika X prožívání a přirozenost
- řemeslo nebo též rutinérství (varianta překladu J. Vostrého)
- umění prožívání: to, co vede k živoucímu hnutí herce i diváka
- když si role herce podmaní: *Ten potom mimovolně prožívá život své role, nepozoruje, jak cítí a nemyslí na to, co dělá a vše vychází samo sebou z podvědomí.*

základní problém herce

Nazvanov: Nechápu, jak je možné naučit člověka správně prožívat a prociťovat, jestliže mu to samo „necítí“ a „neprožívá“!

- podvědomí nemůžeme přímo ovlivňovat
- podvědomí se nemůže projevovat permanentně, před násilím se skrývá v hlubinách
- nepřímé působení vědomí na podvědomí: *Podvědomá tvůrčí práce přirozenosti, zprostředkovaná psychickou činností umělce.*
- podvědomé – prostřednictvím vědomého
- vědomá tvůrčí práce, vědomé metody psychotechniky
- vliv hathajógy

- cílem je oživovat, probouzet tvůrčí práci vědomými a nepřímými cestami podvědomí
- **vdechnutí života a ducha roli**
- podvědomí se netýká obsahu role (text), ale umožňuje, aby živě zazněl, vyjevil se
- Stanislavskij neodmítá vnější výraz, jevištní uměleckou formu role
- přetělesnění, převtělení (rusky převoploščenije)
- O. Zich píše i o předuševnění

III. Jednání „kdyby“, „dané okolnosti“

- přirozeně jednat v nepřirozené (umělé) situaci na jevišti – příklad etudy hledání jehlice Maloletkovou
- nehrát X existovat, jednat
- zaměření jednání na konkrétní cíl
- jednání vnější a vnitřní (tj. psychické)
- etudy s konkrétním předmětem
- zaměření pozornosti na dění na scéně umožňuje odvrácení pozornosti od publika
- etuda v daných okolnostech (kontext i cíl jednání)

- magické „kdyby“ – hra na..., „zaklínadlo“, uvádí do světa fantazie, probouzí hercovu představivost
- kdyby smyšlenka byla skutečností (etuda s bláznivým nájemníkem, hra s imaginárními sirkami)
- počátek tvůrčí práce herce
- „kdyby“ a „dané okolnosti“ podněcují jednání a vyvolávají emoce
- herec nemůže naléhat na své city, ale může je vzbudit nepřímo, když reaguje na dané okolnosti, pak jsou city a vášně opravdové

- magickým „kdyby“ začíná tvůrčí práce, je prvním popudem
- „dané okolnosti“ rozvíjejí ono prvotní „kdyby“
- dané okolnosti mohou být: fabule hry, události, epocha, čas a místo děje, životní podmínky, herecké a režijní pojetí hry, výprava, kostýmy, rekvizity...
- to, co se ukrývá pod slovy, podtext
- emoce se rodí samy, pokud herec uvěří v dané okolnosti

IV. Představivost

- etuda se ztroskotaným letadlem
- nepravdivost smyšlenky byla zcloněna pravdou hercových pocitů, fyzického jednání a pravdy v ně
- věřit v opravdovost vztahu k zástupným předmětům (viz E. Fink *Oáza štěstí*, J. Honzl *Pohyb divadelního znaku*)
- řada důsledných, logických a konkrétních počinů (dílčích jednání)
- rozvíjení konkrétních představ (umění prožívání) X všeobecné, přibližné představy (šarže, klišé, rutina)
- dosadit se do představované si situace – pocítit chuť jednat (stav vnitřního přerodu)

V. Jevištní pozornost

- jevištní pozornost – tvůrčí pozornost herce
- pozornost je třeba systematicky cvičit (viz mladá herečka učící se u herce M. S. Ščepkina – *Můj život v umění*)
- blízký, střední a vzdálený předmětný bod
- nebo též malý, střední a velký okruh pozornosti
- *veřejná samota* = nejmenší okruh pozornosti
- najít si konkrétní předmět pozornosti na jevišti, při ztrátě pozornosti je možnost návratu k tomuto konkrétnímu bodu
- pozorování předmětu vyvolává přirozenou potřebu s ním nějak zacházet, jednat
- jednání s předmětem ještě více váže pozornost k němu

VIII. Pocit pravdy a víra

- práce s konkrétním či imaginárním předmětem
- imaginární rekvizita (etuda pálení peněz)

Nejsnáze lze najít nebo vyvolat pocit pravdy a víry v tělesné oblasti, v malých, prostých fyzických úkonech a dějstvích. Ty jsou dostupné, určité, viditelné, postihnutelné a podrobují se poznání a příkazu.

- fyzická jednání, malé fyzické úkony
- smysl není ve fyzickém jednání jako takovém, ale ve víře a v pravdivost tohoto jednání

Nevěřím! – přerušil mě Torcov...

„Я ЕСМЬ“

= já jsem

- v ruštině příznakový výraz
- biblická staroruština: „Jsem, kterýž jsem.“
- inspirováno knihou Vladimira Solovjova *Čtení o bohodivství*
- bytostně být v situaci
- tvůrčí stav, navození tvůrčího stavu
- v českém překladu často nahrazováno výrazem „existují“ nebo vynecháno

Ale to nejdůležitější a nejpodstatnější, co jste se dnes dozvěděli, je toto: nebyli jste teď na jevišti v bytě Maloletkové, nehráli jste, byli jste tam doopravdy. Tam jste skutečně žili ve své imaginární rodině. Tomuto stavu na jevišti říkáme v našem jazyce „já jsem“. Tajemství spočívá v tom, že logika a sled fyzických úkonů a pocitů vás dovedly k pravdě, pravda vyvolala víru a vše dohromady vytvořilo stav „já jsem“. A co je „já jsem“? Znamená to: existuji, žiji, cítím a myslím stejně jako role. Jinými slovy, „já jsem“ vede k emocím, k pocitům, k prožívání. „Já jsem“ je na jevišti zhuštěná, téměř absolutní pravda.

IX. Emocionální paměť

- paměť pro pocity a city
- francouzský psycholog Theodule Armand Ribot (afektivní paměť)
- probouzení a vyvolávání citů, respektive komplexů citů (viz vyprávění o dvou opilcích)
- herec musí pracovat se svými vlastními emocemi
- postavě dává svou vlastní duši
- city nelze, podobně jako podvědomí, vyvolávat přímo,
- city se skrývají za textem, nikoliv v něm
- vábničky – vábit svůj cit
- Michail Čechov emocionální paměť a dolování citů ze sebe kritizoval

XV. Řídící úkol. Průběžné jednání

- ~~řídící úkol~~ – zoufale špatný překlad
- hlavní úkol – varianta Radovana Lukavského
- nadúkol (svěrchzadača) – vztah k nadvědomí, nadčlověku (F. Nietzsche), nadloutce (E. G. Craig)
- ideový, životní a lidský úkol, který je zlatou nití tvorby
- zrno – myšlenka/nálada/pocit, ze které vyrůstá básníkové dílo
- L. N. Tolstoj – nadúkol sebezdokonalování
- F. M. Dostojevskij – nadúkol bohohledačství (viz Bratři Karamazovi)
- nadúkol je spjat s etikou herectví a osobnostním herectvím

- linie průběžného jednání
- průběžné jednání je určeno perspektivou celé role
- psychotechnika a celý systém s jednotlivými úkoly slouží průběžnému jednání a nadúkolů
- je možné si je představit jako vysílanou živoucí energii
- prána – vyzařování paprsků a jejich přijímání
- ale také „flow“ (Mihaly Csikszentmihalyi, 1990)
- nadúkol a průběžné jednání rozbíjí: tupá ambicióznost, mamon, lenost, narcismus, kšeftaření

Charakterizace

(Moje výchova k herectví II. díl)

- zachycuje proces transformace: přetělesnění a předuševnění herce v postavu
- Nazvanov vytvoří postavu „kritikáře“ inspirován zatuchlým kabátem
- zapojení podvědomí, vnitřní přerod – vede k proměně hlasu, chůze, gest, mimiky, tělového postoje
- stav rozdvojení herce (žít druhý život)
- proces transformace popsán jako liminální stav = tvůrčí muka
- tvůrčí intuice při hledání postavy: *Kdo to je? Kdo jen to je?...*